

CHƯƠNG 2

GIẢI PHƯƠNG TRÌNH $f(x) = 0$

Nhóm phương pháp tính ⁽¹⁾

KHOA TOÁN - TIN
ĐẠI HỌC BÁCH KHOA HÀ NỘI

01/2024

⁽¹⁾Email: yen.hathingoc@hust.edu.vn

- 1 Nội dung, mục tiêu
- 2 Bài toán
- 3 Khoảng cách ly nghiệm
- 4 Phương pháp chia đôi
- 5 Phương pháp dây cung
- 6 Phương pháp tiếp tuyến (Newton)
- 7 Phương pháp lặp đơn

Nội dung Chương 2

2.1 Bài toán

2.2 Khoảng cách ly nghiệm

2.3 Phương pháp chia đôi

2.4 Phương pháp dây cung

2.5 Phương pháp tiếp tuyến

2.6 Phương pháp lặp đơn

Mục tiêu

- ❶ Xác định và thiết lập được bài toán
- ❷ Biết cách xác định khoảng cách ly nghiệm của phương trình
- ❸ Sử dụng được các phương pháp được học để tìm nghiệm gần đúng theo yêu cầu về sai số
- ❹ Viết được thuật toán và sơ đồ khối cho các phương pháp

- 1 Nội dung, mục tiêu
- 2 Bài toán**
- 3 Khoảng cách ly nghiệm
- 4 Phương pháp chia đôi
- 5 Phương pháp dây cung
- 6 Phương pháp tiếp tuyến (Newton)
- 7 Phương pháp lặp đơn

Phát biểu bài toán

- **Bài toán 1.** Tìm nghiệm gần đúng của phương trình $f(x) = 0$, $x \in \mathbb{R}$ và đánh giá sai số cho nghiệm đó.
- **Bài toán 2.** Tìm nghiệm gần đúng của phương trình $f(x) = 0$ với sai số không vượt quá ε .

Ví dụ 1.

- Tìm các hằng số e, π với bảy chữ số đáng tin sau dấu phẩy.
- Tìm nghiệm của phương trình đa thức $a_n x^n + a_{n-1} x^{n-1} + \cdots + a_1 x + a_0 = 0$.
- Tìm nghiệm của phương trình $x^2 \cos x + 5x - 17 = 0$

- 1 Nội dung, mục tiêu
- 2 Bài toán
- 3 Khoảng cách ly nghiệm**
- 4 Phương pháp chia đôi
- 5 Phương pháp dây cung
- 6 Phương pháp tiếp tuyến (Newton)
- 7 Phương pháp lặp đơn

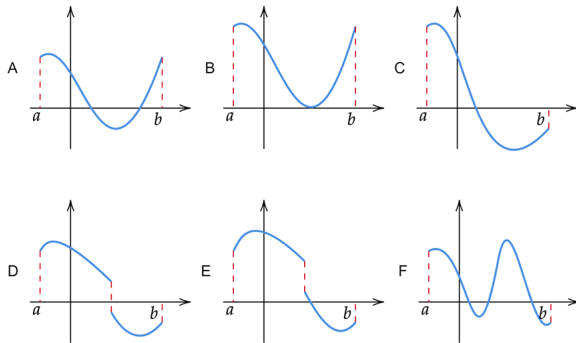

Định nghĩa

Nếu trong khoảng (a, b) có đúng một nghiệm của phương trình $f(x) = 0$ thì (a, b) được gọi là khoảng cách ly nghiệm của phương trình.

2.2 Khoảng cách ly nghiệm

Ví dụ 2. Các trường hợp B, C, E trong hình 1 biểu diễn khoảng cách ly nghiệm của phương trình.

Hình 1: Khoảng cách ly

Định lý 1 (Định lý điều kiện đủ)

Nếu hàm số $f(x)$ liên tục và đơn điệu trên (a,b) thỏa mãn $f(a)f(b) < 0$ thì (a,b) là khoảng cách ly nghiệm của phương trình $f(x) = 0$.

Ví dụ 3. Chứng minh rằng $(2, 3)$ là khoảng cách ly nghiệm của phương trình $x^3 - 15 = 0$.

Giải. Xét hàm số $f(x) = x^3 - 15$.

Ta có $f'(x) = 3x^2 > 0 \forall x \in (2, 3)$.

Do đó, $f(x)$ là hàm liên tục, đơn điệu trên (a, b) .

Hơn nữa, $f(2) = -7 < 0$, $f(3) = 12 > 0 \implies f(2)f(3) < 0$.

Do đó, theo định lý điều kiện đủ 1, ta có $(2, 3)$ là khoảng cách ly nghiệm của phương trình $x^3 - 15 = 0$.

Phương pháp khảo sát

- Tìm các điểm dừng của $f(x)$.
- Vẽ bảng biến thiên của hàm số.
- Xác định các khoảng đơn điệu và số nghiệm của phương trình.
- Chọn khoảng cách ly nghiệm trên mỗi khoảng đơn điệu theo điều kiện $f(a)f(b) < 0$.

Phương pháp vẽ đồ thị

- Vẽ đồ thị của hàm số $y = f(x)$.
Khoanh vùng giao điểm của đồ thị với trục hoành.
- Viết phương trình $f(x) = 0$ thành phương trình tương đương $g(x) = h(x)$.
Vẽ đồ thị hai hàm số $y = g(x)$, $y = h(x)$ và khoanh vùng giao điểm hai đồ thị.

- 1 Nội dung, mục tiêu
- 2 Bài toán
- 3 Khoảng cách ly nghiệm
- 4 Phương pháp chia đôi**
- 5 Phương pháp dây cung
- 6 Phương pháp tiếp tuyến (Newton)
- 7 Phương pháp lặp đơn

Ý tưởng

- Thu hẹp khoảng cách ly nghiệm bằng cách chia đôi.
- Nguyên lý Dirichlet đảm bảo nghiệm chỉ thuộc một trong hai khoảng chia.

Điều kiện thực hiện

- (a, b) là khoảng cách ly nghiệm của phương trình.
- $f(x)$ liên tục trên (a, b) .
- $f(a)f(b) < 0$.

Ví dụ 4. Phương trình $x^3 - 15 = 0$ và khoảng cách ly nghiệm $(2, 3)$ thỏa mãn các điều kiện thực hiện của phương pháp chia đôi. (Xem ví dụ 3).

Thực hiện chia đôi

- Chia lần thứ 1: $x_1 = \frac{a+b}{2}$
- Kiểm tra nếu $f(x_1) = 0$ thì kết luận x_1 là nghiệm của phương trình.
- Kiểm tra nếu $f(x_1)f(a) < 0$ thì kcl mới là $(a_1, b_1) := (a, x_1)$.
Nếu trái lại thì $(a_1, b_1) := (x_1, b)$
- Thực hiện chia lần 2 tương tự lần 1 với $x_2 = \frac{a_1+b_1}{2}$ cho khoảng (a_1, b_1)
- Tiếp tục thực hiện chia cho đến khi thu được kết quả như mong muốn.

Ví dụ 5.

Thực hiện 3 lần chia đôi khoảng cách ly $(2, 3)$ của phương trình $x^3 - 15 = 0$.

Lời giải.

- Lần 1: $x_1 = 2.5$, $f(x_1) = 0.625 > 0$, khoảng cách ly nghiệm mới là $(2, 2.5)$.
- Lần 2: $x_2 = 2.25$, $f(x_2) = -3.609375 < 0$, khoảng cách ly nghiệm mới là $(2.25, 2.5)$.
- Lần 3: $x_3 = 2.375$, $f(x_3) = -1.603515625 < 0$, khoảng cách ly nghiệm mới là $(2.375, 2.5)$.

Định lý 2

Cho $f(x)$ là hàm số liên tục trên (a, b) thỏa mãn $f(a)f(b) < 0$. Giả sử (a, b) là khoảng cách ly nghiệm của phương trình $f(x) = 0$. Khi đó, dãy $\{x_n\}$, xác định bằng cách thực hiện phương pháp chia đôi (slide 18), hội tụ tới nghiệm của phương trình theo hai công thức đánh giá sai số:

- Công thức tiên nghiệm:

$$|x_n - \alpha| \leq \frac{|b - a|}{2^n} \quad (1)$$

- Công thức hậu nghiệm:

$$|x_n - \alpha| \leq |x_n - x_{n-1}| \quad (2)$$

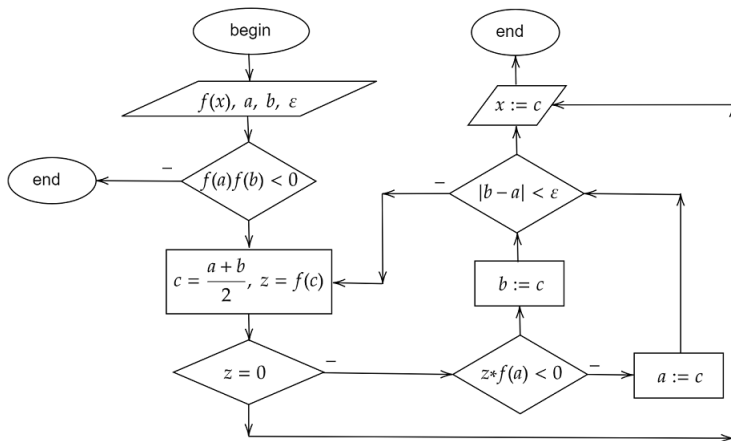
Chứng minh:

$$|x_n - \alpha| \leq |b_n - a_n| = |x_n - x_{n-1}| = \frac{b - a}{2^n} \xrightarrow{n \rightarrow \infty} 0$$

Ví dụ 6. Với khoảng cách ly $(1, 2)$, sau khi thực hiện chia đôi 10 lần ta thu được x_{10} với sai số

$$|x_{10} - \alpha| \leq \frac{1}{2^{10}} = 0.000976563.$$

2.3 Phương pháp chia đôi - Thuật toán

Hình 2: Sơ đồ thuật toán chia đôi

Bài tập ví dụ 1

Tìm hằng số e với 7 chữ số đáng tin sau dấu phẩy bằng phương pháp chia đôi.

Hướng dẫn:

- Phương trình $\ln(x) - 1 = 0$ có nghiệm duy nhất là e nên để tính gần đúng e , có thể dùng phương pháp chia đôi giải gần đúng phương trình với sai số yêu cầu.
- Chọn khoảng $(2.7, 2.8)$ và chứng minh đây là khoảng cách ly nghiệm của phương trình trên thỏa mãn điều kiện thực hiện phương pháp chia đôi.

Hướng dẫn:

- Thiết lập điều kiện dừng qua sai số yêu cầu: Chọn một trong hai cách dưới đây.

A. Theo công thức hậu nghiệm: $|x_n - \alpha| \leq |x_n - x_{n-1}| \leq 0.5 \times 10^{-7}$

B. Theo công thức tiên nghiệm:

$$|x_n - \alpha| \leq \frac{|b - a|}{2^n} \leq 0.5 \times 10^{-7} \iff n \geq \frac{\ln \left(\frac{|b - a|}{0.5 \times 10^{-7}} \right)}{\ln 2}$$

2.3 Phương pháp chia đôi - Bài tập ví dụ 1

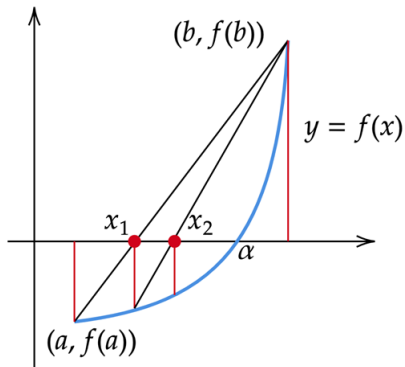
n	a_n	b_n	dấu của $f(x_{n+1})$
0	2.7	2.8	+
1		2.75	+
2		2.725	−
3	2.7125		+
4		2.71875	−
5			
6			
...			

Bảng I: Thực hiện phương pháp chia đôi

Trong bảng 1, các giá trị x_k là điểm chia thứ k được đặt tại cột a_n hoặc b_n thể hiện vai trò của nó trong khoảng cách ly nghiệm mới. Chẳng hạn, $x_3 = 2.7125$ là xấp xỉ thứ 3 và là cận trái của khoảng cách ly $(2.7125, 2.725)$ sau 3 lần thực hiện chia đôi.

- 1 Nội dung, mục tiêu
- 2 Bài toán
- 3 Khoảng cách ly nghiệm
- 4 Phương pháp chia đôi
- 5 Phương pháp dây cung**
- 6 Phương pháp tiếp tuyến (Newton)
- 7 Phương pháp lặp đơn

2.4 Phương pháp dây cung - Ý tưởng

Hình 3: Phương pháp dây cung

Giả sử dây cung thứ k đi qua hai điểm $M_k(x_k, f(x_k))$ và $M(d, f(d))$.
Phương trình đường thẳng MM_k :

$$\frac{x - x_k}{x_k - d} = \frac{y - f(x_k)}{f(x_k) - f(d)}.$$

Gọi giao điểm của MM_k với trục hoành là $(x_{k+1}, 0)$. Khi đó,

$$x_{k+1} = x_k - \frac{f(x_k)(x_k - d)}{f(x_k) - f(d)} \quad (3)$$

Điều kiện

1. (a, b) là khoảng cách ly nghiệm của phương trình.
2. f', f'' xác định dấu không đổi trên $[a, b]$.
3. Chọn đúng điểm mốc d và xuất phát ban đầu x_0 .

[1] và [2] là các điều kiện thực hiện phương pháp.

[1], [2] và [3] là các điều kiện hội tụ của phương pháp.

Điểm mốc và điểm xuất phát

- Điểm mốc d được chọn là điểm thỏa mãn $f(d)f''(d) > 0$.
- Điểm xuất phát x_0 được chọn là điểm thỏa mãn $f(d)f(x_0) < 0$

Ví dụ 7. Kiểm tra điều kiện hội tụ của phương pháp dây cung đối với phương trình $\ln x - 1 = 0$ trên $(2, 3)$.

Giải.

- $(2, 3)$ là khoảng cách ly nghiệm của phương trình (sv tự kiểm tra).
- $f'(x) = \frac{1}{x} > 0 \forall x \in [2, 3], f''(x) = -\frac{1}{x^2} < 0 \forall x \in [2, 3]$.
- $f(2)f''(2) > 0$ nên chọn $d = 2, x_0 = 3$.

Định lý về sự hội tụ

Giả sử phương trình $f(x) = 0$ và khoảng (a, b) thỏa mãn các điều kiện [1], [2] và [3] (xem slide 31). Khi đó, dãy lặp $\{x_n\}$ xác định theo công thức (3) luôn hội tụ tới nghiệm đúng α của phương trình trong (a, b) với đánh giá sai số:

$$|x_n - \alpha| \leq \frac{|f(x_n)|}{m_1}. \quad (4)$$

$$|x_n - \alpha| \leq \frac{M_1 - m_1}{m_1} |x_n - x_{n-1}|, \quad (5)$$

trong đó, $m_1 = \min_{[a,b]} |f'(x)|$, $M_1 = \max_{[a,b]} |f'(x)|$.

Bài toán 1

Cho phương trình $f(x) = 0$ và khoảng (a, b) . Tìm nghiệm xấp xỉ thứ n bằng phương pháp dây cung và đánh giá sai số.

- B1.** Xác định input.
- B2.** Kiểm tra điều kiện thực hiện của input.
- B3.** Chọn điểm mốc d và xuất phát ban đầu x_0 .
- B4.** Thực hiện tính các xấp xỉ theo công thức lặp (3).
- B5.** Tính sai số theo công thức (4) hoặc (5).
- B6.** Xác định output.

Bài toán 2

Cho phương trình $f(x) = 0$ và khoảng (a, b) . Tìm nghiệm gần đúng bằng phương pháp dây cung với sai số không vượt quá ε .

B1. Xác định input.

B2. Kiểm tra điều kiện thực hiện của input.

B3. Chọn điểm mốc d và xuất phát ban đầu x_0 .

B4. Thiết lập điều kiện dừng từ công thức sai số (4) hoặc (5).

B5. Thực hiện tính các xấp xỉ theo công thức lặp (3) cho đến khi thỏa mãn điều kiện dừng.

B6. Xác định output.

Bài tập ví dụ 2

Tính đến nghiệm xấp xỉ thứ 5 của phương trình $\ln x - 1 = 0$ trên $(2, 3)$ bằng phương pháp dây cung và đánh giá sai số cho x_5 .

Hướng dẫn:

B1. Xác định input: $f(x) = \ln x - 1$, $a = 2$, $b = 3$, $n = 5$

B2. Kiểm tra điều kiện thực hiện của input:

$$f'(x) = \frac{1}{x} > 0 \quad \forall x \in [2, 3] \Rightarrow f(x) \text{ đơn điệu tăng trên } [2, 3]$$

$$f''(x) = -\frac{1}{x^2} < 0 \quad \forall x \in [2, 3]. \quad f(2) = -0.306852819, \quad f(3) = 0.098612289$$
$$\Rightarrow f(2)f(3) < 0 \Rightarrow (2, 3) \text{ là khoảng cách ly nghiệm của phương trình.}$$

Bài tập ví dụ 2

Tính đến nghiệm xấp xỉ thứ 5 của phương trình $\ln x - 1 = 0$ trên $(2, 3)$ bằng phương pháp dây cung và đánh giá sai số cho x_5 .

Hướng dẫn:

B3. Xác định yếu tố ban đầu: $f(2)f'' > 0 \Rightarrow d = 2, x_0 = 3$.

B4. Tính các xấp xỉ: Theo công thức lặp của phương pháp dây cung (3), ta có:

$$x_{k+1} = x_k - \frac{f(x_k)(x_k - d)}{f(x_k) - f(d)} = x_k - \frac{(\ln x_k - 1)(x_k - 2)}{\ln x_k - 1 + 0.306852819}$$

2.4 Phương pháp dây cung

k	0	1	2
x_k	3	2.756792171	2.723617729
k	3	4	5
x_k	2.719022578	2.71838469	2.718296112

Bảng II: Các xấp xỉ nghiệm tính theo phương pháp dây cung

Bài tập ví dụ 2

Tính đến nghiệm xấp xỉ thứ 5 của phương trình $\ln x - 1 = 0$ trên $(2, 3)$ bằng phương pháp dây cung và đánh giá sai số cho x_5 .

Hướng dẫn:

B5. Đánh giá sai số:

$$M_1 = \max_{[2,3]} |f'(x)| = f'(2) = 0.5, \quad m_1 = \min_{[2,3]} |f'(x)| = f'(3) = 1/3$$

$$|x_5 - \alpha| \leq \frac{M_1 - m_1}{m_1} |x_5 - x_4| = 4.42886 \times 10^{-5}$$

B6. Xác định output: $\alpha = x_5 \pm \Delta x_5 = 2.718296112 \pm 4.42886 \times 10^{-5}$

Bài tập ví dụ 3

Tìm nghiệm gần đúng của phương trình $\ln x - 1 = 0$ trên $(2, 3)$ bằng phương pháp dây cung với tám chữ số đáng tin.

Hướng dẫn:

B1-3. Xem bài tập ví dụ 2.

B4. Thiết lập điều kiện dừng:

$$M_1 = \max_{[2,3]} |f'(x)| = f'(2) = 0.5, \quad m_1 = \min_{[2,3]} |f'(x)| = f'(3) = 1/3$$

$$|x_n - \alpha| \leq \frac{M_1 - m_1}{m_1} |x_n - x_{n-1}| \leq 0.5 \times 10^{-7}$$

$$\Leftrightarrow |x_n - x_{n-1}| \leq 0.5 \times 10^{-7} \frac{m_1}{M_1 - m_1} = 10^{-7}$$

Điều kiện dừng: x_n và x_{n-1} trùng đến chữ số có thứ nguyên 10^{-7} .

B5. Thực hiện tính các xấp xỉ theo công thức lặp (3) cho đến khi thỏa mãn điều kiện dừng.

$$x_{k+1} = x_k - \frac{f(x_k)(x_k - d)}{f(x_k) - f(d)} = x_k - \frac{(\ln x_k - 1)(x_k - 2)}{\ln x_k - 1 + 0.306852819}$$

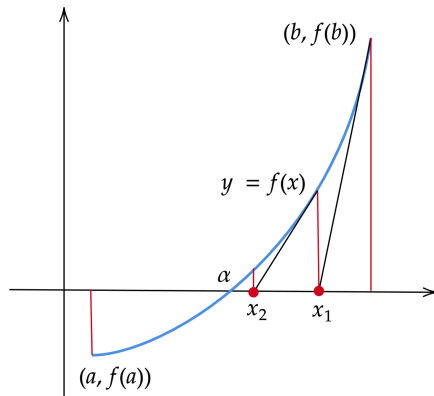
k	0	1	2	3	4
x_k	3	2.756792171	2.723617729	2.719022578	2.71838469
k	5	6	7	8	9
x_k	2.718296112	2.718283812	2.718282104	2.718281867	2.718281834

Bảng III: Các xấp xỉ nghiệm của phương trình tính theo công thức (3)

B6. Xác định output: $\alpha \approx 2.718281834$.

- 1 Nội dung, mục tiêu
- 2 Bài toán
- 3 Khoảng cách ly nghiệm
- 4 Phương pháp chia đôi
- 5 Phương pháp dây cung
- 6 Phương pháp tiếp tuyến (Newton)**
- 7 Phương pháp lặp đơn

2.5 Phương pháp tiếp tuyến (phương pháp Newton)

Hình 4: Phương pháp tiếp tuyến

Giả sử tiếp tuyến thứ k với tiếp điểm $M_k(x_k, f(x_k))$ là d_k
Phương trình đường thẳng tiếp tuyến d_k :

$$y = f(x_k) + f'(x_k)(x - x_k)$$

Gọi giao điểm của d_k với trục hoành là $(x_{k+1}, 0)$. Khi đó,

$$x_{k+1} = x_k - \frac{f(x_k)}{f'(x_k)} \quad (6)$$

Điều kiện

1. (a, b) là khoảng cách ly nghiệm của phương trình.
2. f', f'' xác định dấu không đổi trên $[a, b]$.
- 3'. Chọn điểm xuất phát ban đầu x_0 thỏa mãn $f(x_0)f''(x_0) > 0$.

[1] và [2] là các điều kiện thực hiện phương pháp.

[1], [2] và [3'] là các điều kiện hội tụ của phương pháp.

Ví dụ 8. Kiểm tra điều kiện hội tụ của phương pháp tiếp tuyến đối với phương trình $x^5 - 21 = 0$ trên $(1, 2)$.

Giải.

- $(1, 2)$ là khoảng cách ly nghiệm của phương trình (sv tự kiểm tra).
- $f'(x) = 5x^4 > 0 \forall x \in [1, 2], f''(x) = 20x^3 > 0 \forall x \in [1, 2]$.
- $f(2)f''(2) > 0$ nên chọn $x_0 = 2$.

Vậy các điều kiện hội tụ của phương pháp tiếp tuyến đối với phương trình trên là thỏa mãn.

Định lý về sự hội tụ

Giả sử phương trình $f(x) = 0$ và khoảng (a, b) thỏa mãn các điều kiện [1], [2] và [3'] (xem slide 47). Khi đó, dãy lặp $\{x_n\}$ xác định theo công thức (6) luôn hội tụ tới nghiệm đúng α của phương trình trong (a, b) với đánh giá sai số:

$$|x_n - \alpha| \leq \frac{|f(x_n)|}{m_1}. \quad (7)$$

$$|x_n - \alpha| \leq \frac{M_2}{2m_1} |x_n - x_{n-1}|^2, \quad (8)$$

trong đó, $m_1 = \min_{[a,b]} |f'(x)|$, $M_2 = \max_{[a,b]} |f''(x)|$.

Bài toán 1

Cho phương trình $f(x) = 0$ và khoảng (a, b) . Tìm nghiệm xấp xỉ thứ n bằng phương pháp tiếp tuyến và đánh giá sai số.

- B1.** Xác định input.
- B2.** Kiểm tra điều kiện thực hiện của input.
- B3.** Chọn điểm xuất phát ban đầu x_0 .
- B4.** Thực hiện tính các xấp xỉ theo công thức lặp (6).
- B5.** Tính sai số theo công thức (7) hoặc (8).
- B6.** Xác định output.

Bài toán 2

Cho phương trình $f(x) = 0$ và khoảng (a, b) . Tìm nghiệm gần đúng bằng phương pháp tiếp tuyến với sai số không vượt quá ε .

- B1.** Xác định input.
- B2.** Kiểm tra điều kiện thực hiện của input.
- B3.** Chọn điểm xuất phát ban đầu x_0 .
- B4.** Thiết lập điều kiện dừng từ công thức sai số (7) hoặc (8).
- B5.** Thực hiện tính các xấp xỉ theo công thức lặp (6) cho đến khi thỏa mãn điều kiện dừng.
- B6.** Xác định output.

Bài tập ví dụ 4

Tính đến nghiệm xấp xỉ thứ 5 của phương trình $x^4 - 27 = 0$ trên $(2, 3)$ bằng phương pháp tiếp tuyến và đánh giá sai số cho x_5 .

Hướng dẫn:

B1. Xác định input: $f(x) = x^4 - 27$, $a = 2$, $b = 3$, $n = 5$

B2. Kiểm tra điều kiện thực hiện của input:

$$f'(x) = 4x^3 > 0 \quad \forall x \in [2, 3] \Rightarrow f(x) \text{ đơn điệu tăng trên } [2, 3]$$

$$f''(x) = 12x^2 > 0 \quad \forall x \in [2, 3]$$

$$f(2) = -11, \quad f(3) = 54 \Rightarrow f(a)f(b) < 0 \Rightarrow (a, b) \text{ là khoảng cách ly nghiệm của phương trình.}$$

B3. Xác định yếu tố ban đầu: $f(3)f'' > 0 \Rightarrow x_0 = 3$.

B4. Tính các xấp xỉ: Theo công thức lặp của phương pháp tiếp tuyến (6), ta có:

$$x_{k+1} = x_k - \frac{f(x_k)}{f'(x_k)} = x_k - \frac{x_k^4 - 27}{4x_k^3}$$

k	0	1	2	3	4	5
x_k	3	2.5	2.307	2.279994622	2.279507213	2.279507057

Bảng IV: Các xấp xỉ nghiệm tính theo phương pháp tiếp tuyến

B5. Đánh giá sai số:

$$M_2 = \max_{[2,3]} |f''(x)| = f''(3) = 108, \quad m_1 = \min_{[2,3]} |f'(x)| = f'(2) = 32.$$

$$\begin{aligned} |x_5 - \alpha| &\leq \frac{M_2}{2m_1} |x_5 - x_4|^2 + \Delta_{\text{làm tròn}} \\ &= 4.12633 \times 10^{-14} + 0.5 \times 10^{-9} \approx 0.5 \times 10^{-9}. \end{aligned}$$

B6. Xác định output:

$$\alpha = x_5 \pm \Delta x_5 = 2.279507057 \pm 0.5 \times 10^{-9}.$$

Bài tập ví dụ 5

Tìm nghiệm gần đúng của phương trình $x^4 - 27 = 0$ trên $(2, 3)$ bằng phương pháp tiếp tuyến với tám chữ số đáng tin.

Hướng dẫn:

B1-3. Xem bài tập ví dụ 4.

B4. Thiết lập điều kiện dừng:

$$M_2 = \max_{[2,3]} |f''(x)| = f''(3) = 108, \quad m_1 = \min_{[2,3]} |f'(x)| = f'(2) = 32.$$

$$|x_n - \alpha| \leq \frac{M_2}{2m_1} |x_n - x_{n-1}|^2 \leq 0.5 \times 10^{-7}$$

$$\Leftrightarrow |x_n - x_{n-1}| \leq \sqrt{0.5 \times 10^{-7} \frac{2m_1}{M_2}} = 0.172132593 \times 10^{-3}$$

Điều kiện dừng: x_n và x_{n-1} trùng đến chữ số có thứ nguyên 10^{-4} .

B5. Thực hiện tính các xấp xỉ theo công thức lặp (6) cho đến khi thỏa mãn điều kiện dừng.

$$x_{k+1} = x_k - \frac{f(x_k)}{f'(x_k)} = x_k - \frac{x_k^4 - 27}{4x_k^3}$$

k	0	1	2	3	4	5
x_k	3	2.5	2.307	2.279994622	2.279507213	2.279507057

Bảng V: Các xấp xỉ nghiệm của bài toán theo công thức (6)

B6. Xác định output: $\alpha \approx 2.279507057$.

- ① Nội dung, mục tiêu
- ② Bài toán
- ③ Khoảng cách ly nghiệm
- ④ Phương pháp chia đôi
- ⑤ Phương pháp dây cung
- ⑥ Phương pháp tiếp tuyến (Newton)
- ⑦ Phương pháp lặp đơn**

Ý tưởng

- Tạo phương trình lặp $x = \varphi(x)$ tương đương với phương trình $f(x) = 0$.
- Công thức lặp tương ứng với phương trình lặp

$$x_{k+1} = \varphi(x_k) \quad (9)$$

- Nếu $\exists \lim_{k \rightarrow \infty} x_k = \alpha$ và $\varphi(x)$ liên tục thì $\alpha = \varphi(\alpha)$

Điều kiện hội tụ

1. (a, b) là khoảng cách ly nghiệm của phương trình.
2. $|\varphi'(x)| \leq q < 1 \quad \forall x \in [a, b]$.

Ví dụ 9. Kiểm tra điều kiện hội tụ của phương pháp lặp đơn đối với phương trình $x = \frac{1}{x+3}$ trên $(0, 1)$.

Giải.

- $(0, 1)$ là khoảng cách ly nghiệm của phương trình (sv tự kiểm tra).
- $|\varphi'(x)| = \frac{1}{(x+3)^2} \leq 0.112 = q \quad \forall x \in [0, 1]$

Vậy các điều kiện hội tụ của phương pháp lặp đơn đối với phương trình trên là thỏa mãn.

Định lý 3 (Định lý về sự hội tụ)

Giả sử phương trình $x = \varphi(x)$ và khoảng (a, b) thỏa mãn các điều kiện [1], [2] (xem slide 60). Khi đó, với mọi $x_0 \in [a, b]$, dãy lặp $\{x_n\}$ xác định theo công thức (9) luôn hội tụ tới nghiệm đúng α của phương trình trong (a, b) với đánh giá sai số:

$$\text{Công thức tiên nghiệm: } |x_n - \alpha| \leq \frac{q^n}{1 - q} |x_1 - x_0|. \quad (10)$$

$$\text{Công thức hậu nghiệm: } |x_n - \alpha| \leq \frac{q}{1 - q} |x_n - x_{n-1}|. \quad (11)$$

Bài toán 1

Cho phương trình $f(x) = 0$ và khoảng (a, b) . Tìm nghiệm xấp xỉ thứ n bằng phương pháp lặp đơn và đánh giá sai số.

- B1.** Xác định input.
- B2.** Kiểm tra điều kiện thực hiện của input.
- B3.** Chọn điểm xuất phát ban đầu x_0 .
- B4.** Thực hiện tính các xấp xỉ theo công thức lặp (9).
- B5.** Tính sai số theo công thức (10) hoặc (11).
- B6.** Xác định output.

Bài toán 2

Cho phương trình $f(x) = 0$ và khoảng (a, b) . Tìm nghiệm gần đúng bằng phương pháp lặp đơn với sai số không vượt quá ε .

- B1.** Xác định input.
- B2.** Kiểm tra điều kiện thực hiện của input.
- B3.** Chọn điểm xuất phát ban đầu x_0 .
- B4.** Thiết lập điều kiện dừng từ công thức sai số (10) hoặc (11).
- B5.** Thực hiện tính các xấp xỉ theo công thức lặp (9) cho đến khi thỏa mãn điều kiện dừng.
- B6.** Xác định output.

Bài tập ví dụ 6

Tính đến nghiệm xấp xỉ thứ 5 của phương trình $x = \frac{1}{x+3}$ trên $(0, 1)$ bằng phương pháp lặp đơn và đánh giá sai số cho x_5 với $x_0 = 0$.

Hướng dẫn:

B1. Xác định input:

$$\varphi(x) = \frac{1}{x+3}, \quad a = 0, \quad b = 1, \quad n = 5$$

B2. Kiểm tra điều kiện thực hiện của input:

$$f(x) = x - \frac{1}{x+3}, \quad f'(x) = 1 + \frac{1}{(x+3)^2} \quad \forall x \in [0, 1]$$

$\Rightarrow f(x)$ đơn điệu tăng trên $[0, 1]$.

$$f(0) = -1/3, \quad f(1) = 3/4 \Rightarrow f(0)f(1) < 0$$

$\Rightarrow (0, 1)$ là khoảng cách ly nghiệm của phương trình.

$$|\varphi'(x)| = \frac{1}{(x+3)^2} \leq 0.112 = q \quad \forall x \in [0, 1].$$

Vậy dãy lặp $x_{k+1} = \varphi(x_k)$ hội tụ đến nghiệm đúng của phương trình.

B3. Xác định yếu tố ban đầu: $x_0 = 0$ (theo đề bài).

B4. Tính các xấp xỉ:

$$x_{k+1} = \varphi(x_k) = \frac{1}{x_k + 3}$$

k	0	1	2	3	4	5
x_k	0	0.333333333	0.3	0.303030303	0.302752294	0.302777778

Bảng VI: Xấp xỉ nghiệm tính theo phương pháp lặp đơn

B5. Đánh giá sai số: $|x_5 - \alpha| \leq \frac{q}{1 - q} |x_5 - x_4| = 3.18552 \times 10^{-6}$

B6. Xác định output: $\alpha = x_5 \pm \Delta x_5 = 0.302777778 \pm 3.18552 \times 10^{-6}$

Bài tập ví dụ 7

Tìm nghiệm gần đúng của phương trình $x = \frac{1}{x+3}$ trên $(0, 1)$ bằng phương pháp lặp đơn với chữ số đáng tin cuối cùng có thứ nguyên 10^{-7} .

Hướng dẫn:

B1-3. Xem bài tập ví dụ 6

B4. Thiết lập điều kiện dừng:

$$|x_n - \alpha| \leq \frac{q^n}{1 - q} |x_1 - x_0| \leq 0.5 \times 10^{-7}$$
$$\Leftrightarrow n \geq \frac{\ln \left(\frac{0.5 \times 10^{-7}(1 - q)}{|x_1 - x_0|} \right)}{\ln q} = 7.21 \Rightarrow n = 8.$$

Điều kiện dừng: Tính đến x_8 .

B5. Thực hiện tính các xấp xỉ theo công thức lặp (9) cho đến khi thỏa mãn điều kiện dừng.

$$x_{k+1} = \varphi(x_k) = \frac{1}{x_k + 3} = \frac{1}{x_k + 3}$$

k	0	1	2	3	4
x_k	0	0.333333333	0.3	0.303030303	0.302752294
k		5	6	7	8
x_k		0.302777778	0.302775442	0.302775656	0.302775636

Bảng VII: Xấp xỉ nghiệm tính theo công thức (9)

B6. Xác định output: $\alpha \approx 0.302775636$.